

čitateľa k poznaniu skutočnosti, že nespočetné staré symbolické myšlienky patria k najcennejšiemu vlastníctvu ľudstva a viedli k významným, veľkým kultúrnohistorickým dielam – pyramídám, katedrálam, chrámom, symfóniám, básňam, sochám, oslavám, tancom. Zostáva len vybrať si z historického pokladu symbolov to, čo je čisté a hodnotné.

ANDREA ELIÁŠOVÁ

Petr Pokorný, Literárni a teologický úvod do Nového zákona, Praha: Vyšehrad 1993, 333 s.

V najnovjšom diele Petra Pokorného, profesora evanjelickej teologickej fakulty Univerzity Karlovy, se po dlhouhú dobu dostávajú do rukou českému čtenáři fundovaný a súčasne široce prístupný úvod do Nového zákona vzešlý z pera českého autora.

Pokorného kniha uzatvára mezeru, ktorú se od vydání *Úvodu do Písma Sv. Nového zákona I-II* (Praha 1904, 1907) Jana Ladislava Sýkora nepodařilo uspokojivě zaplnit. Dílo Sýkorova nástupce na katolické teologické fakultě pražské univerzity Jana Merella, jenž se soustředil především na otázky novozákonných rukopisů a proces kanonizace (*Papyry a kritika novozákonního textu*, Praha 1939), již nedosáhlo v podobě jeho *Úvodu do (písem) Nového zákona* (Praha 1991) srovnatelných kvalit. Novým příslibem je v této souvislosti skriptum olomouckého novozákonníka Ladislava Tichého *Úvod do Nového zákona* (Olomouc 1992).

V evanjelicckém prostředí vytvořil moderní rámec celé disciplíny již ve 40. letech Josef B. Souček svým *Nástinem biblické teologie Nového zákona*, jenž ovšem – vzhledem k Součkovu soustředění na ekumenický překlad Bible a *Biblickou konkordanci* podle kralického znění – zůstal rukopisným torzem. Na jeho koncepční úvahy i zpracované sondy ke konkrétním okruhům (*Dělná víra a živá naděje. Výklad epistolů Jakubovy a první epistolů Petrovy*, Praha 1968; *Teologie apoštola Pavla*, Praha 1982) tak plně navázal teprve jeho nástupce – autor recenzo-

vané knihy, který se ovšem již při jejím zpracování mohl opřít o četné vlastní exegetické práce (*Výklad evangelia podle Marka*, Praha 1982; „Das Markus-Evangelium. Literarische und theologische Einleitung mit Forschungsbericht“, in: *ANRW II/25,3*, Berlin – New York 1985, 1969-2035; *Der Kolosserbrief des Apostels Paulus*, Berlin 1990).

Kniha *Literární a teologický úvod do Nového zákona* je členěna do sedmi kapitol s řadou dílčích oddílů.

V I. kapitole (s. 11-25) autor vymezuje literární rozměr Nového zákona a jeho roli kanonického textu (s. 11-13), nastiňuje hlavní trendy ve vývoji novozákonní exexeze (s. 14-16) a zabývá se jazykovou stránkou novozákonních textů (s. 16-20) a obecnými otázkami jejich teologického smyslu (s. 20-25). Zvláštní pozornost věnuje zejména dvěma posledním okruhům. Upozorňuje na sémantickou problematiku převodu aramejské (hebrejské) tradice do novozákonní řečtiny a na význam analogické řeči pro teologické vyjádření. V návaznosti na to osvětluje vztahy mezi cykličností mýtu a dějinností zjevení, mezi historickou událostí a jejím teologickým významem, který je pro novozákonní svod určující.

II. kapitola (s. 26-50) je věnována konkrétním předpokladům vzniku Nového zákona, jmenovitě židovské náboženské tradici (s. 26-32), helénistické kultuře (s. 32-38) a „vnitřním předpokladům“ (s. 38-50), tj. působení historického Ježíše, interpretaci velikonocních událostí a literárním předstupňům Nového zákona.

V oddíle o židovské tradici se zaměřuje především na židovskou bibli (Tenak) a její paralelní rozvíjení v judaismu – důrazem na výkladovou tradici Zákona (Talmúd), a v křesťanství – důrazem na eschatologický význam Ježíše jako mesiáše (Nový zákon). V této souvislosti podtrhuje úlohu řeckého překladu hebrejské bible (Septuaginty), jejímž prostřednictvím křesťanství interpretovalo Tenak jako Starý zákon, který využilo jako ideový podklad Nového zákona projevující se z literárního hlediska zejména volnými citacemi Septuaginty.

V oddíle věnovaném helénistickému prostředí se soustřeďuje především na literární podobu Nového zákona v souvislosti s literárními formami helénistické kultury. Dotý-

ká se možných formálních paralel řeckých chřít a sentencí se sbírkami Ježíšových výroků (Q, gnostické Tomášovo evangelium), vlivu řeckého dramatu, dějepiscectví a biografii na literární stavbu novozákonních evangelíí a Skutků či významu dobové rétoriky a epistolografie pro kompozici některých listů.

Ve třetím oddíle si všímá hlavně literárních předstupňů Nového zákona uchovaných jako citace starších, ústně tradovaných ustálených textů v kanonické i nekanonické literatuře. Pozornost upíná zvláště k tzv. formulí víry (1 K 15, 3b-5), kterou prezentuje v původním smyslu evangelia, tj. zvěsti o Kristově vzkříšení. Věnuje se však i dalším útvarům jako jsou hymny, Otčenáš, ustanovení eucharistie nebo křestní formule. Především z Pavlových listů rekonstruuje také původní podobu pašíjního příběhu, t radovanou v ustálené, snad již literární podobě ještě před sepsáním kanonických evangelíí. V závěru oddílu vykresluje sbírku Ježíšových výroků (Q) jako nejrozsáhlejší textový celek, bezpochyby zachycený písemně již před vznikem evangelíí.

Další kapitola otvírá přehled jednotlivých knih Nového zákona řazených celkem do tří kapitol v souladu s kanonickým členěním podle literárních žánrů. Kanonický sled jednotlivých spisů však autor nerespektuje, řadí je spíše podle chronologických, případně filiačních hledisek, což mu umožňuje plastičtější znázornit postupný růst novozákonní sbírky. Každá z knih je pak samostatně představena pomocí obvyklého komentářového schématu zahrnujícího obsah a formální členění spisu, otázky jazyka a literární kompozice textu, okolnosti jeho vzniku (doba, místo, autor) a jeho teologický profil.

III. kapitola (s. 51-152) nadepsaná „Evangelia a Skutky“ je uvedena zevrubným rozborem synoptické otázky s prezentací hlavních badatelských přístupů a jejich hodnocením (s. 51-85). Na tomto základě autor probírá „historické“ spisy v chronologickém pořadí Marek (s. 86-96), Matouš (s. 96-107), Lukáš (s. 108-122), Skutky apoštolů (s. 122-131) a Jan (s. 132-144), k němuž se poukazem na janovský okruh přifazuje První až Třetí list Janův (s. 145-152).

Důraz přitom klade na postižení teologického přínosu každého z evangelistů a jeho literární zpracování. Markův spis považuje za

přelom rozšiřující význam evangelia z původního smyslu zvěsti o vzkříšeném Kristu na označení nového literárního (sub)žánru, jehož byl Marek zřejmě zakladatelem. Těžištěm jeho vypsání Ježíšova příběhu zůstává ještě původní formule víry (Mk 16,6-8) dochovaná i u Pavla (1 K 15,3b-4). Matouš, který propojil Markovu látku s Q, zakotvil evangelium hlouběji v židovské tradici, zřejmě jako reakci na vyloučení křesťanů ze synagog, a v jistém protikladu k pavlovskému trendu. Literárně se to projevilo hojným užitím reflexních citátů Starého zákona ovlivňujících celkovou kompozici spisu a majících doložit evangelium jako naplnění starozákonních očekávání. Lukáš svou koncepcí narativní posloupnosti a kontaktem s profánní historií přiblížil zpracování Ježíšova působení (evangelium) i počátku církve (skutky) soudobě dějepisné próze. Svými dvěma díly reprezentuje m isijní přechod církve do prostředí řecké kultury a římské moci. Centrální význam pro obě díla má v této souvislosti Lukášovo unikátní podobství o marnotratném synovi, který symbolizuje pohany, zatímco jeho starší bratr židy. Jan završuje Lukášovo plně otevření univerzální misie teologickou generalizací koncentrovanou zejména v prologu o Slově spojujícím v pojmu *logos* hebrejskou představu Božího slova jako stvořitelské moci a stoickou představu Logu jako světového řádu.

IV. kapitola „Epištoly“ (s. 153-258), jež je uvedena obecnou charakteristikou novozákonních listů i jejich vztahu k antické epistolografii (s. 153-156), ještě podstatněji mění pořadí výkladu jednotlivých spisů proti jejich kanonickému sledu.

Na základě rozboru chronologických dat k životnímu běhu Pavla z Tarsu jsou autentické listy pavlovského souboru (1 Te, Ga, Fp, Fm, 1 K, 2 K, Ř) vyloženy v kontextu s jeho misijní činností a osobním teologickým vývojem (s. 157-212). Jde o otázky oddálené parusie, kde proměny Pavlova pojetí dokumentují zvláště První list Tesaloničským, Filipským a Druhý list Korintským, ale zvláště o Pavlovu teologii ospravedlnění z víry tezovitě formulovanou již v listu Galatským a plně rozvinutou až v listu Římanům. V souvislosti s vnitřním životem pavlovských obcí se Pokorný detailně věnuje i problému původního členění obou listů Ko-

rintským a celkové rekonstrukci Pavlovy korespondence s korintskou obcí.

Deuteropavlovské listy jsou v případě přímé ideové i textové vazby řazeny k příslušným autentickým Pavlovým listům (2 Te), nebo tvoří samostatný celek (Ko, Ef, 1 Tm, 2 Tm, Tt) rámovaný obecnou charakteristikou kanonických pseudepigraphů, pavlovské školy a jejich pokračovatelů (s. 212-241). Volně na ně navazuje výklad zbývajících „katolických“ listů (s. 241-252) v pořadí list Jakubův, První Petrův, Judův a Druhý Petrův. List Židům, tradičně řazený k pavlovskému souboru, je pojednán v závěr u kapitoly (s. 253-258).

V. kapitola (s. 259-268) je vyhrazena Janovu Zjevení jako jedinému zástupci apokalyptické literatury v Novém zákoně.

VI. kapitola (s. 269-280) zachycuje proces kanonického výběru novozákonních spisů. Autor se v ní zabývá jeho teologickými předpoklady i nejstaršími doklady (Muratoriho fragment ad.), dotýká se také pořadí a označení jednotlivých knih.

Textologickým otázkám je věnována závěrečná VII. kapitola (s. 281-300) seznamující se základními novozákonními rukopisy na papýru a pergameni, se starými překlady Nového zákona, metodami a výsledky textové kritiky i vědeckými edicemi původního řeckého textu.

Celkový výklad opatřený průběžným poznámkovým aparátem (s. 301-311) je v závěru knihy doplněn slovníčkem odborných výrazů a zkratk (s. 312-319) a výběrem základních prací k problematice jednotlivých kapitol zahrnujícím jak dšla v němčině, angličtině a francouzštině, tak nejdůležitější práce české a slovenské (s. 320-333).

Knihou přes její logické a podložené směřování k novozákonnímu svodu prostupuje určité napětí, které autor sám v úvodu konstatuje: „... Nový zákon není zcela jednoznačně totožný s nejstarší křesťanskou literaturou. Je jisté, že se s rozšířeným spisem tzv. apoštolských Otců do určité míry překrývá. ... Apokryfní evangelia máme sice zachycena ve formě, kterou nabyla až v době, kdy již novozákonní evangelia měla své místo v křesťanské liturgii, ale s jejich předstupni v ústní tradici a zčásti i v literá rní podobě musíme počítat již v době novozákonní.“ (s. 12). Toto napětí lze překlenout jen teolo-

gicky: „... přesto přese všechno se budeme soustavně obrátit kanonizovaným souborem novozákonních spisů ... , protože kanonizace dnešních novozákonních spisů je rozhodující událostí v dějinách jejich působení a je s ní spjat i náš zájem o tyto spisy.“ (s. 13).

Prvotní křesťanství představovalo proud rozličných potencialit, z nichž některé se posléze za proměňujících se okolností prosadily a jejich literární vyjádření bylo vtěleno do novozákonního svodu. Mezi teologií Nového zákona, v zásadě sjednocenou přes všechny rozpory kanonizací, a teologiemi prvotního, „předkanonického“ křesťanství je rozdíl. Precizní výklad, který recenzovaná kniha podává, se tak přece jen ocitá v jistém asynchronním rozporu daném „nehistorickým“ výběrem látky podle pozdějších kritérií.

Nejde ovšem o výtku. Kniha je koncipována v prvé řadě jako učebnice pro studenty teologie, nikoliv jako religionistická příručka pro studium prvotního křesťanství. Smyslem této poznámky je předložení námětu ke stejné preciznímu zachycení „paralelních“ prvokřesťanských tradic, jež se v torzech dochovaly. Nejen zasvěcené poznámky a odkazy prolínající celou knihou, ale především rozsáhlá badatelská činnost na poli křesťanské gnóze, řadí Petra Pokorného i v tomto směru k nejpovolanejším.

DALIBOR PAPOUŠEK

Otakar A. Funda, Víra bez náboženství, Praha: Prvokruh 1994, 264 s.

Evropská kultura dodnes čerpá ze dvou odlišných ideových zdrojů – na jedné straně z řecké filozofie a vědy a na druhé straně z helénistického křesťanství. Obě tyto komplementární tradice evropské kultury jsou dodnes živé a přispívají k tomu, že se Evropa ve světovém měřítku výrazně prosazuje, že napomáhá vzniku mnohotvárné globální kultury.

Zatímco o významné sociokulturní roli vědy dnes téměř nikdo nepochybuje, o roli a podobě náboženství se v dnešním světě vedou diskuse a spory. Nepochybuje se sice